

Bureaukratiseringen af bibliotekssagen

A.S. Steenberg og Statens Bogsamlingskomité

Af Laura Skouvig

Abstract

I perioden 1910-1920 foregik en tiltagende bureaukratisering af bibliotekssagen i Danmark gennem den statslige komite, Statens Bogsamlingskomité, der blev ledet af A.S. Steenberg. Bureaukratiseringen angik både arbejdet i bibliotekerne rundt i landet og arbejdet i Statens Bogsamlingskomité. Bureaukratiseringen udgik fra fordelingen af statens tilskud til bibliotekerne, hvor tilskuddet i stigende grad blev brugt til at etablere en norm for bibliotekerne. Samtidig medførte arbejdet med ansøgningerne en skriftlighed og dokumentation, som Steenberg anvendte til dokumentation af bibliotekssagens nytte. Normen blev understreget af, at behovet for dokumentationen medførte indførslen af ensartede opgørelser af udlånet og dermed et fælles klassifikations- og katalogiseringssystem. Med bureaukratiseringen kunne komiteen og Steenberg sikre at bibliotekssagen blev et effektivt og nyttigt virkende biblioteksvæsen.

Indledning

I den bibliotekshistoriske tradition er A.S. Steenberg (1854-1929) stort set synonym med de statslige komiteer med biblioteksmæssig støtte for øje, der eksisterede i perioden 1882 til 1920, hvor den sidste blev til Statens Bibliotekstilsyn. Ideelt set var Steenberg komiteen, og komiteen var i det store og hele Steenbergs værk. Sammensmeltningen mellem person og institution er næsten uom-

Laura Skouvig, adjunkt, ph.d., Danmarks Biblioteksskole, Birketinget 6, 2300 København S

gængelig. Steenberg var naturligvis ikke ene mand i komiteen. Fra starten var der repræsentanter fra ministeriet, og fra 1912 fik han følgeskab af den senere biblioteksdirektør Thomas Døssing (1882-1947). Frem for udelukkende at fokusere på de personer, som komiteen bestod af, vil jeg se på Steenberg og komiteens arbejde i lyset af en generel bureaukratiserende tendens i tiden.

Steenberg blev tilknyttet den statslige komite allerede fra 1898. Denne komite havde navnet Statens Komite til Uddeling af Bog-gaver og var i udgangspunktet af privat karakter, da den opstod ud fra den Raben-Levetzauske Fonds komite til fordeling af penge til bogsamlingerne. Denne fond havde siden 1876 fordelt mindre beløb til de mange små biblioteker rundt om i landet, og da det for fonden efterhånden blev klart, at egne midler ikke slog til, blev staten søgt om midler. I 1882 blev statstilskuddet bevilget, som komiteen altså fordelte på statens vegne – også i de følgende år tilsyneladende uden at ministeriet kontrollerede uddelingerne eller var repræsenteret i udvalget. På grund af visse uregelmæssigheder, som komiteens sekretær havde begået, blev komiteen i 1899 formelt lagt under Kultusministeriet, og statens penge blev nu forvaltet af A.P. Weis (1851-1935), der var kontorchef og senere departementschef i kultusministeriet, i forening med Steenberg.

Steenbergs forudgående engagement i bibliotekssagen berettigede til, at han blev komitemedlem. Ifølge Erik Allerslev Jensen (1911-1994, biblioteksdirektør 1960-1970) måtte dette betyde, at staten accepterede Steenbergs grundholdning om, at folkebibliotekerne var et samfundsmæssigt anliggende, der ville koste staten penge. Rent pragmatisk peger Allerslev Jensen dog også på, at Steenberg på det tidspunkt var den aktør, der havde den mest omfattende viden om de små biblioteker rundt om i landet¹. Den reorganiserede komite hed Statens Komite til Understøttelse af Folkebogsamlinger. Komiteens sigte var at sørge for uddelingen af statens tilskud: Steenberg fordelte, og Weis gik fordelingen efter i sømmene og sikrede, at landet ikke fik for meget på byernes bekostning.² Samtidig med denne fordeling rejste Steenberg rundt i landet og agiterede for folkebibliotekerne samt bestred sit egentlige arbejde som lærer.

Efterhånden blev arbejdet for omfattende opgavemæssigt og tidsmæssigt til blot at være en fritidsbeskæftigelse. Selv det overordnede arbejde med at strukturere de eksisterende biblioteker havde behov for struktur og en fastere organisering. Tankerne om etablering af en fast komite baseret på heltidsarbejde optog sindet hos Jens Bjerre (1871-1940, formand for Danmarks Folkebogsamlinger 1905-1918) fra 1905 og frem til 1909, hvor han kom med flere forslag til organiseringen af en sådan komite og til fordelingen af arbejdet mellem komiteen og Danmarks Folkebogsamlinger.³ Steenberg selv ønskede ligeledes en gennemgribende omstrukturering af sit eget arbejde for staten og argumenterede for ændringen og flytningen af komiteen ved at pege på nødvendigheden af en centralisering af arbejdet med deraf følgende rationalisering.⁴

Den ønskede struktur og fastere organisering kom i 1909 med endnu en omstrukturering, der førte til, at komiteen fra 1910 havde fast kontor i København. Statens Bogsamlingskomite havde to overordnede ansvarsområder. 1) Selve administrationen og forvaltningen af statens tilskud. Som formand for Statens Bogsamlingskomite var Steenberg ansat som daglig leder af kontoret til at fordele de årlige tilskud samt rådgive og vejlede bibliotekarerne rundt om i landet. Til dette arbejde behøvede Steenberg hjælp, og i første omgang omfattede Steenbergs egne planer datteren Jeanette, der dog først skulle komme hjem fra USA i 1909. Siden hen blev Thomas Døssing ansat med det formål at sikre en praktisk bibliotekarisk viden i komiteens arbejde – en viden som også udvidelsen af komiteen ovenfor skulle sikre. 2) Som statens konsulent i bogsamlingsager skulle Steenberg rådgive regeringen i biblioteksmæssige forhold. Dette var på sin vis den egentlige komite, og ud over Steenberg sad også Weis og H. Lehmann (1869-1925, senere kontorchef i kultusministeriet) her. I 1913 blev komiteen udvidet med repræsentanter fra folketinget, de videnskabelige biblioteker samt købstads- og landsbybogsamlinger ligeledes med det sigte at give komiteen viden om det praktiske arbejde. Repræsentanterne for de sidstnævnte, Jens Bjerre og Johannes Grønborg (1865-1945, lærer i Rodskov og leder af den stedlige bogsamling), var i realiteten også repræsentanter for Danmarks Folkebogsamlinger. Denne komite

mødtes en gang årligt til diskussion af de mere principielle spørgsmål, og den havde et vældigt potentiale som støbeske for de visioner, som Steenberg og den øvrige biblioteksverden havde for udviklingen af bibliotekerne. Den udvidede komite behandlede så forskellige spørgsmål som oprettelse af de første centralbiblioteker, Statsbibliotekets stilling i biblioteksorganisationen, statstilskud til biblioteksbygninger, uddannelse af bibliotekarer og tilsyn med bibliotekerne for blot at nævne nogle få eksempler.⁵

I denne artikel skal jeg i særdeleshed fokusere på arbejdet i Statens Bogsamlingskomite, da kildematerialet her er bedst overleveret. Det, som jeg nærmere vil beskrive, er hvilke typer opgaver, der lå i det ovennævnte kommissorium for komiteen og dernæst hvordan arbejdet i komiteen blev grebet an.

Arbejdet i komiteen

Arbejdet i komiteen bestod af fire centrale arbejdsområder: 1) fordeling af tilskud, 2) dokumentation af bibliotekernes betydning, 3) rådgivning og reorganisering af biblioteker og 4) uddannelse af bibliotekarer.

Af disse arbejdsområder var fordelingen af tilskud det egentlige arbejde. Netop tilskuddene var oprindeligt begrundelsen for komiteens oprettelse, og komiteens reelle funktion var at administrere statens bevillinger på området. I løbet af komiteperioden skete der en udvidelse af arbejdsområdet, så komiteen i 1920 ikke blot administrerede tilskuddene, men reelt også bibliotekerne gennem den kontrol, der fulgte med tilskuddene. Arbejdet med fordelingen af tilskuddene var delvist sæsonbetonet efter tilskudsberegningerne, der fandt sted efter ansøgningsskemaernes indsendelse i april-maj måned. Bibliotekarerne kunne rekvirere skemaerne i marts og derefter sørge for, at de var fuldstændigt udfyldte. Det var vigtigt, at der kun blev indsendt et skema pr. kommune, og endelig skulle skemaerne have en påtegning fra en stedlig autoritet, hvilket mange bibliotekarer fandt omstændeligt i betragtning af det oftest meget lille beløb, der kom ud af ansøgningen.⁶ Hvis skemaerne ikke var udfyldt tilstrækkeligt, kunne det medføre, at biblioteket ikke fik del i tilskuddet, men som regel greb Steenberg til en uddybende kor-

respondance, hvad han i øvrigt ofte gjorde, hvis han på baggrund af skemaet øjnede en mulighed for større tilskud til det enkelte bibliotek. Således blev flere børne- og folkebiblioteker skilt ad på komiteens opfordring, da bibliotekerne derved kunne sikre sig større tilskud.⁷ Der var en fast etableret procedure for modtagelse af ansøgningsskemaerne for at undgå diskussion med biblioteker, der ikke havde modtaget tilskud, men som hævdede at have indsendt ansøgningsskemaer.

For en statslig komite var det naturligvis nødvendigt med fastlagte regler for noget så centralt som uddeling af statens penge både over for staten og over for bibliotekerne, der havde et stort behov for gennemskuelighed, når de skulle lægge deres egne (små) budgetter. Det var af stor betydning for bibliotekerne, at de kunne regne med et nogenlunde stabilt statsligt tilskud, selvom det var problematisk, at det først kom til udbetaling i budgetperioden efter f.eks. en stigning i det stedlige tilskud. Statens tilskud kunne efter den eksisterende ansøgningsprocedure først rettes til i forhold til et større stedligt tilskud efter to år.

Steenberg var meget engageret i at etablere entydige regler, som bibliotekerne kunne rette sig efter, og allerede i 2. komiteperiode var det fast praksis at foretrække biblioteker, hvis eksistens var sikret gennem en vedtægt for foreningens virke. Komiteen stillede desuden krav til indholdet af vedtægten, da formålet netop var at sikre en fasthed i foreningens bestyrelse og dermed en kontinuitet i bibliotekets virke. Det private initiativ, der var så vigtigt for oprettelsen af bibliotekerne, kunne ifølge komiteen ikke altid garantere en rimelig drift af biblioteket, hvorfor den i løbet af perioden 1915-1920 i stigende grad søgte at promovere det selvejende bibliotek med bestyrelsesdeltagelse fra kommunal side.⁸ En anden fasttømret og gennemgående regel for at opnå tilskud var, at biblioteket havde opnået et stedligt tilskud – om det var fra sognerådet, brugsforeningen, sparekassen eller den lokale godsejer var for så vidt ligegyldigt. Det væsentlige var, at det ikke blev brugt til at købe en bestemt gruppe større privilegier ved brugen af biblioteket. Derfor kunne komiteen ikke acceptere medlemskontingenter som stedligt tilskud. I løbet af perioden 1913-1920 begyndte komiteen og

Steenberg at lade tilskudsreglerne tegne en bestemt bibliotekspolitik. Ved at præmiere bestemte tiltag (gratis udlån, læsestue, tilslutning til centralbibliotek, bibliotekar osv.) definerede tilskudsreglerne i stigende grad det moderne folkebibliotek som den attråværdige norm.

Blandt de frivilligt arbejdende bibliotekarer rundt om i landet var ikke alle komiteens bestræbelser lige populære, og reglerne for tildelingen af tilskud var ikke lige let forståelige. Især spørgsmålet om, hvornår et beløb var kontingent, og hvornår det var stedligt tilskud, kunne være forvirrende:

[N]aar et Tilskud er Laanerkontingentet, hvad Tilskuddet fra Jagten jo maa siges at være, hvis der gives Udlaan herfor, kan det ikke medregnes som stedligt Tilskud. Men hvis der f. Eks. kun er 10, der som Jagtejer har gratis Udlaan, vil en Del af Tilskuddet fra Jagten kunne regnes for et stedligt Tilskud.⁹

Afgørelsen af et sådant spørgsmål havde stor betydning for størrelsen af statens tilskud. Komiteens og Steenbergs engagement i de enkelte biblioteker resulterede i en omfattende korrespondance om forklaring på og udnyttelse af de forskellige tilskudsbetingelser. I perioden fortsatte bureaukratiseringen af arbejdet med beregningen af tilskud, og det blev reguleret efter forskellige fordelingsnøgler, hvoraf de mest kendte var fordelingsgrundlaget i finansloven for 1918-1919, der lå til grund for 1920-lovens betingelser for opnåelse af tilskud.

Forvaltningen af statens tilskud var ganske vist komiteens oprindelige berettigelse, men dette arbejde supplerede Steenberg med et område, der under et kan kaldes dokumentationen af komiteens arbejde og af bibliotekernes nytte. Biblioteksstatistik blev et direkte afledt arbejde af ansøgningskemaerne, da Steenberg igennem ansøgningskemaernes oplysninger sikrede sig værdifuldt materiale, som han bearbejdede til årlige beretninger om bibliotekernes fremgang og vækst. Dette arbejde understøttede han ved at udsende spørgeskemaer bl.a. i 1907, hvor det gjaldt oplysninger om "stille" biblioteker, der tidligere havde søgt om statstilskud, men som ikke

Det var nødvendigt med en så standardiseret indsamling af oplysningerne som muligt for at skabe ensartethed i dokumentationen. Det var derfor et centralt område for komiteen og for Steenberg at definere og introducere en række redskaber for bibliotekerne, så deres afrapportering til komiteen muliggjorde denne ensartethed. Opgørelsen af udlånstallet var et af områderne, hvor komiteen på tværs af fastetablerede normer for dette måtte introducere en særlig måde for at være sikker på, at det var det samme tal fra alle bibliotekerne. Hvis den lokale bibliotekar ganske simpelt udregtede udlånstallet som svaret på, hvor mange af bibliotekets bind der havde været lånt ud, så manglede der en belysning af, hvor mange gange det enkelte bind havde været udlånt – og i øvrigt blev udlånstallet så lavere, end hvis den korrekte (altså Steenbergs) metode blev anvendt:

Størrelsen af Udlaanet beregnes saaledes, at hver Gang et Bind har været udlaant, regnes det for et Udlaan.¹¹

For Steenberg, der jo havde megen amerikansk ballast i sin biblioteksideologi, var spørgsmålet om bibliotekernes nytte knyttet til, at bibliotekerne i høj grad promoverede faglitteraturen på skønlitteraturens bekostning. Dertil var statistikprotokollen anvendelig, og klassedelingen medførte, at man kunne opnå et nøjagtigt overblik over udlånet af de forskellige klasser. Med en sådan statistik i hånden kunne komiteen afvise påstandene om, at bibliotekerne kun udlånte skønlitteratur, selvom udlånet af netop skønlitteratur var ganske stort.¹² Dette paradoks løste Steenberg ideologisk ved at betragte fremtiden som en garant for et større faglitterært udlån. Derfor var også en særlig udformning af lånerkortet af betydning, hvor bibliotekaren kunne holde rede på og dokumentere udlånet af skøn- og faglitteratur til den enkelte låner. Dette var mikroniveauet til dokumentation af bibliotekets nytte og effektivitet i forhold til den enkelte låner.

Dokumentationen af bibliotekernes nytte var særdeles væsentlig for komiteen til brug for ansøgninger om øgede bevillinger. Skulle ministeriet gøre sig håb om på vegne af komiteen at få øgede

bevillinger på finansloven, måtte der et effektivt skyts til. Derudover brugte Steenberg blandt andet denne dokumentation over for samfundet i sit agitationsskrift fra 1912 *Vore folkelige Bogsamlinger*.

Steenbergs arbejde i komiteen var især præget af ønsket om rådgivning og vejledning af det enkelte bibliotek og den enkelte bibliotekar med henblik på en bedre og mere rationel tilrettelæggelse af arbejdet. Dette skulle gøre driften af det enkelte bibliotek mere effektiv, og samtidig garantere det, at biblioteket kunne gøre større nytte for færre penge. Af hensyn til indsamling af statistikken var det som nævnt ovenfor af stor vigtighed, at bibliotekerne brugte samme indberetningsform og udregningsgrundlag, og helt generelt var komiteens arbejde præget af at opstille ensartede standarder for alle rutiner på biblioteket. Bogsamlingskomiteen lænede sig i dette arbejde igen op ad den angloamerikanske biblioteksteknik i ønsket om at indføre de samme metoder på alle biblioteker. Dette skete på bekostning af den enkelte bibliotekars egne udtænkte metoder til opstilling af bøger, katalogisering og notering af udlånene. På sin vis var Statens Bogsamlingskomite her under pres, da faglighedens to højborges ved siden af komiteen (overbibliotekaren for Statsbiblioteket V. Grundtvig (1866-1950) og overbibliotekaren for Det Kongelige Bibliotek H. O. Lange (1863-1943)) betragtede denne metodiske mangfoldighed som diletantisme og som autodidaktens fejl.¹³ Indførelsen af de amerikanske metoder gik således ikke upåagtet hen og var et stort debattemne i Bogsamlingsbladet. Har eftertiden set denne strid som et udtryk for en bagstræberisk og irrationel frygt for at bruge metoder i det bibliotekariske arbejde, viser debatterne i Bogsamlingsbladet nærmere et sammenstød mellem forskellige metoder og mellem ønsket om ensartede metoder og et frit valg af metoder:

Hvad Metoder og Ordninger angaar, maa hver Fugl synge med sit Næb ..., naar bare der er Orden i Sagerne.¹⁴

Kunne bibliotekarer ude i landet betragte vejledning og rådgivning som eufemismer for kontrol, inspektion og tilsyn, så komiteen kontrollen og inspektionen som en hjælp og mulighed for en ensartet

og sagkyndig vejledning, der rettede sig mod den tekniske udførelse af arbejdet. Rådgivningen var som regel skriftlig, men både Steenberg og Døssing besøgte jævnligt bibliotekerne. Ønsket om en rejssende konsulent var ligefrem begrundelsen for ansættelsen af Døssing.¹⁵

En typisk korrespondance havde udgangspunkt i en henvendelse fra en bibliotekar, hvis problem kunne være af allehånde art: fra oprettelse af biblioteket over indkøb af bøger til opstilling af bøgerne, hvordan der kunne etableres gratis udlån, hvordan biblioteket kunne indrettes osv. Svarene fra Steenbergs side aftegnede efterhånden et mønster for oprettelsen, indretningen og udstyringen af det moderne folkebibliotek, der skulle leve op til bestemte krav. En sådan korrespondance endte gerne med et besøg fra Steenbergs side – navnlig hvis der var tale om et nystartet bibliotek. Korrespondancen var særdeles omfattende, og selvom Steenberg ikke selv stod for al korrespondancen, så stod han dog for størstedelen. Dette medførte anfald af skrivekrampe, og Steenberg måtte derfor (nødtvungent) kortvarigt tage det moderne hjælpemiddel, skrivemaskinen, i brug.¹⁶

Med ansættelsen af Døssing som bibliotekarisk sagkundskab kunne Bogsamlingskomiteen udvide en bestemt del af rådgivningen og vejledningen markant: hjælp ved reorganiseringen af bogsamlingen og nyindretning af biblioteket. Ideelt set skulle Døssing være på biblioteket og assistere ved denne reorganisering, men arbejdspresset blev hurtigt så stort, at den største del af arbejdet måtte udføres fra København. Essensen i dette reorganiseringsarbejde var brugen af kortkartoteket med de særlige måder at opføre titlerne på. Det foregik på den måde, at bibliotekarerne sendte bøgernes titler opklæbede på kartonstykker, hvorefter Døssing katalogiserede og nummererede.¹⁷ Men selv dette blev efterhånden så omfattende, at bibliotekarerne på komiteens foranledning måtte vove sig ud i arbejdet, dog med komiteens gennemsyn som sikkerhed.

Størstedelen af den rådgivning, som udgik fra komiteen enten skriftligt eller ved besøg af Døssing og Steenberg, drejede sig om ordningen af bogsamlingerne: nummereringen, klassedelingen og katalogiseringen af dem. Gennem udarbejdelsen af de tre bibliotekstekniske hjælpemidler: navnetabeller (1913), klassedelingen

(1915) og katalogiseringsreglerne (1917) søgte komiteen at skabe fælles retningslinjer ved ordningen af bibliotekerne og skabte desuden en fælles referenceramme, når bibliotekarerne skrev om hjælp. Samtidig kunne komiteen med udsendelsen af disse hjælpemidler fastslå sin stilling som den fremmeste bibliotekariske sagkundskab i landet. Fælles for disse hjælpemidler er, at de er tillempede i forhold til deres amerikanske udgangspunkt. Steenberg udbad sig i 1911 et eksemplar af den seneste udgave af Deweys klassifikation, der netop var udkommet det år.¹⁸

Bearbejdelsen af Dewey begyndte i 1913, hvor komiteen nedsatte et udvalg til dette arbejde bestående af Steenberg, Døssing, J. Aarsbo (1878-1944, stadsbibliotekar ved Københavns Kommunes Biblioteker), H. Hvenegaard Lassen (1886-1971, centralbibliotekar i Vejle og senere overbibliotekar i Odense) og S. Blöndal (1874-1950, bibliotekar ved Det Kongelige Bibliotek). Målet med en for-dansket udgave var at skabe et system, der kunne bruges af både små og store biblioteker, da det var komiteens mening, at den amerikanske original var for omfattende for danske forhold. Dertil kom, at man så kunne imødekomme noget af den kritik, der havde været af DDC (Dewey Decimal Classification). Det var dog nærmest helligbrøde, og Steenberg var da også betænkelig ved at gå så vidt. Det var især adskillelsen af geografi og historie og sammenlægningen af litteratur, sprog og litteraturhistorie, der vakte denne betænkelighed.¹⁹ Men også Deweys oprindelige geografiske inddeling stod for skud:

Igaar Aftes skete der det revolutionerende, at vi forlod Deweys Tal for Landene ogsaa hvad de tre store europæiske angaar.²⁰

Inddelingen af gruppe 9 (historie) vakte ligeledes bekymringer, om end de var af en ganske anden art:

Jeg kunde ikke bringe det over mit Hjerte at anbringe hele Sønderjyllands Historie under Tyskland; satte vi det under Danmark kunde vi faa Ubehageligheder fra Tyskland – vi er jo en Statsinstitution; saa valgte vi den brugte Fremgangsmaade.²¹

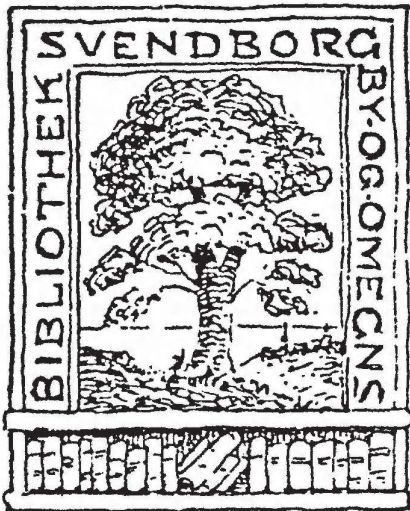
Og ubehageligheder var vel næppe værd at risikere midt under 1. Verdenskrig. Den brugte fremgangsmåde afspejlede den betydning, som nederlaget i 1864 havde, og formeningen om, at Sønderjylland rettelig var dansk. Fremgangsmåden var derfor i en note til 96.9 (Hertugdømmernes Historie til 1864) at anføre, at flere biblioteker "...af praktiske grunde..." anbragte Sønderjylland efter 1864 i samme klasse.²²

Komiteens skriftlige rådgivning og vejledning havde et professionaliserende sigte. Dette udbyggede man gennem afholdelsen af kurser, hvoraf de første fandt sted i sommeren 1910. Denne kortvarige uddannelse af bibliotekarerne, der havde arbejdet som en fritidsbeskæftigelse, havde i høj grad Steenbergs bevågenhed. Bibliotekarerne kunne her ikke blot få bare et mindstemål af faglig viden om forvaltningen af et bibliotek; her kunne de også møde ligesindede og diskutere de problemer, som hver især havde at kæmpe med i dagligdagen.²³ Steenberg underviste selv, og da Døssing kom til, medvirkede også han til denne gren af komiteens arbejde. Både Steenberg og Døssing erkendte, at de havde et formidlingsmæssigt problem med hensyn til de bibliotekstekniske hjælpemidler, hvor de frygtede at tale hen over hovedet på de frivillige bibliotekarer.²⁴ Kurserne (især de kortvarige i sommerferien) havde dermed den store fordel, at de opbyggede en viden hos de frivillige bibliotekarer om de bibliotekstekniske emner. De tre hjælpemidler og kurserne var et skridt på vejen mod at definere en kerne i det bibliotekariske arbejde som en særlig gren af oplysningsarbejdet.

Men biblioteksteknikken var ikke alene i komiteens definition af det særlige bibliotekariske arbejde. Det interessante for bibliotekaren var feltet mellem bog og låner, og hvordan han fik bragt bog og låner sammen. En væsentlig del af den bibliotekariske faglige identitet var formidlingen af bøgerne til låneren og i et videre perspektiv at lære låneren, hvordan han skulle behandle bøgerne. Den korrekte behandling af bøgerne var ikke blot et spørgsmål om, at man ikke måtte væde fingrene, inden man vendte siderne, men i særdeleshed hvordan lånerne skulle læse bøgerne – og hvilke bøger lånerne skulle læse. Her bragte Steenberg og komiteen igen det amerikanske arvegods i spil ved at pege på *library spirit* som kernen

i bibliotekarens folkeopdragende rolle. Hele dette spørgsmål om den korrekte brug af biblioteket understregede Steenberg og komiteen som et centralt punkt i den særlige bibliotekariske viden.²⁵

Laanerne anmodes om:

ikke at tage paa Bøgerne med snavsede Hænder,

ikke at væde Fingrene for at blade i Bogerne,

ikke at tage Bøgerne ud i fugtigt Vejr uden at have dem indpakkede,

ikke at skrive eller tegne i dem,

ikke at omboje Bladene som Mærker.

Opstaar der i Laanerens Hjem smitsom Sygdom, maa dette straks meddeles Bibliothekaren og de laante Bøger tilbageleveres.

Bogsamlingskomiteen arbejdede ikke kun for at opdrage de frivilligt arbejdende bibliotekarer til at udføre arbejdet under hensyntagen til bestemte rutiner og med bestemte metoder. Et lige så væsentligt element var at opdrage lånerne til at bruge bibliotekerne og bøgerne på en bestemt måde. Til dette formål fremstilledes særlige oplysningssedler, som man kunne indklæbe i bøgerne, med huskereglene til låneren om brugen af bøgerne. Sådanne sedler blev ikke kun fremstillet på komiteens foranledning. Danmarks Folkebogsamlinger havde ligeledes en afdeling for forskellige blanketter, som bibliotekerne kunne bruge.

I det daglige arbejde på kontoret og gennem den udvidede komite samarbejdede Steenberg med foreningen Danmarks Folkebog-samlinger – et samarbejde som begge søjler i bibliotekslandskabet satte højt. Begge institutioner anerkendte nødvendigheden af at samarbejde, hvis de ønskede at indfri visionerne for bibliotekernes organisation. Samarbejdet fandt sted på alle niveauer. Komiteen søgte at sikre foreningen et større tilskud, og der var fælles diskussioner af bibliotekspolitiske emner, deltagelse i møder og endelig mere formaliseret var der den udvidede komite og en fælles redaktion af foreningens blad, Bogsamlingsbladet. I 1916 meddelte Bjerre (foreningens formand) og Grønborg (i sin tid stiftende medlem af foreningen), at de ikke længere ønskede at deltage i den udvidede komite. Begrundelsen var, at komiteen efter deres mening ikke havde fået den ønskede form – nemlig at være besluttende – og at den ikke havde fået den betydning, som de havde håbet. Dertil pointerede de, at den havde begrænset foreningen i sin handlefrihed.²⁶

Bruddet i samarbejdet kom som noget nær et chok for Steenberg, der dybt beklagede, at det nære forhold, som han havde opnået både til Bjerre og til Grønborg, ikke havde resulteret i en dialog om problemerne.²⁷ Hvenegaard Lassen ser i sin fremstilling af folkebibliotekernes historie bruddet som et personligt opgør mellem Bjerre og komiteen, medens Allerslev Jensen ser årsagen i bruddet mellem "det gamle" (sognebogsamlingerne og amatørerne) og "det nye" (komiteen og de professionelle bibliotekarer). Både Hvenegaard Lassen og Allerslev Jensen fremhæver dette brud som et urimeligt angreb på komiteen, og forståelsen for foreningens standpunkt er ikke stor.²⁸ Dette standpunkt var på sin vis også i direkte modsætning til komiteens egen selvforståelse som den øverste sagkundskab på biblioteksområdet i Danmark, da foreningen netop så sig selv som den øverste figur i biblioteksverdenen i kraft af forbindelsen og forankringen i det praktiske arbejde og som interesseorganisation for bibliotekerne. Som følge af denne selvforståelse kom foreningen i større modsætningsforhold til komiteen, der som statsinstitution ikke kunne betjene sig af en frimodig lobbyisme over for regeringen og rigsdagen.²⁹

Samtidig med bruddet med Danmarks Folkebogssamlinger entrede Dansk Biblioteksforening scenen som en ny medspiller for komiteen. Med Døssing som formand og ønsket om at repræsentere den faguddannede bibliotekar var den endnu en interessant i de bibliotekspolitiske anliggender. Den nye forening lå på linje med komiteen i den valgte vej. I 1917 blev den udvidede komite taget op igen, og de nu to biblioteksforeninger fik hver en repræsentant frem til foreningernes sammenslutning i 1919. Samarbejdet med det biblioteksfaglige miljø forblev således intakt.

Afrunding

Steenbergs virke i komiteen reflekterede et samfundsmæssigt behov for at få udviklingen organiseret. Arbejdet i selve komiteen var præget af opstilling af faste procedurer for, hvordan de enkelte arbejdsområder i komiteen skulle angribes. Samtidig rettede arbejdet sig mod at etablere faste procedurer for, hvordan arbejdet i det enkelte bibliotek skulle foregå. Steenberg formulerede det selv på følgende vis i 1912:

... nu er vi optaget af en fastere Organisation af vore Folkebogssamlinger. Hidtil er de omtrent voksede, som Vorherre lader Græsset gro, hvad der jo for saa vidt er en god og naturlig Udvikling, men nu skulde vi se at faa lidt fastere Form for det, hvad der ikke ligger for den danske Natur. Men vi vil prøve.³⁰

Indsamlingen af dokumentation af folkebibliotekernes virke blev derfor i stigende grad nødvendig. Formålet var at sikre en større statslig støtte, der igen skulle medvirke til at give bibliotekerne den "fastere" form. Samtidig var professionaliseringen af området et kerneelement. Det blev et væsentligt anliggende at skabe et fagligt indhold i det arbejde, som blev udført i bibliotekerne, således at man kunne kræve en særlig uddannelse til at udføre det. Dertil kom udarbejdelse af hjælpemidler, afholdelse af kurser og en omfattende korrespondance omkring faglige spørgsmål. Komiteen og Steenberg var dybt engagerede i denne professionalisering.

Steenberg og komiteen samarbejdede med alle institutioner eller personer, der kunne fremme folkebibliotekerne. I særdeleshed samarbejdede man med ministeriet og med den anden store aktør, foreningerne som repræsenterede folkebibliotekerne og siden bibliotekarerne, om at opnå bedre folkebiblioteker. Trods sammenbrud i samarbejdet blev grunden lagt til det exceptionelle samarbejde mellem statens repræsentant, komiteen, og den private lobbyorganisation, Danmarks Folkebogsamlinger (siden Danmarks Biblioteksforening). Komiteens arbejde resulterede i konstruktionen af en nyttig og effektiv institution til det industrialiserede samfund: det moderne folkebibliotek.

NOTER

1. Allerslev Jensen, E. (1985). *Til Bibliotekssagens Fremme: Træk af Bibliotekstilsynets virksomhed indtil 1970*. Edvard Pedersens Biblioteksfond, s. 12.
2. RA 2073 B1-2, nr. 8: 1899-1910. Korrespondance mellem Steenberg og Weis (brev fra Weis 4.7. 1908).
3. RA 2073 nr. 39, D13a: Breve fra Bjerre til Steenberg 1902-1909 (se f.eks. brev af 14.04. 1907).
4. RA 2073 nr. 35: D1, 333-335.
5. Se RA 2073, nr. 21: C9-29 om møderne i komiteen fra 1911-1920.
6. Skouvig, L. (2004). De danske folkebiblioteker ca. 1880-1920 – en kulturhistorisk undersøgelse ud fra dannelses- og bevidsthedshistoriske aspekter med belysning af forholdet til staten og 'det offentlige', s. 220. URL <http://biblis.db.dk/uhtbin/hyperion.exe/db.lausko04>.
7. Se RA 2073 nr. 36: D5, 283.
8. Skouvig, 2004, s. 218 og s. 244-248.
9. RA 2073 nr. 38: D9,437.
10. RA 2073 nr. 35: D1, 103.
11. RA 2073 nr. 35: D1, 121.
12. Steenberg, A. S. (1912). Vore folkelige Bogsamlinger. En Beretning om deres nuværende Stilling. Nielsen og Lydiche, København, s. 13.
13. Grundtvig, V. (1909). Om Uddannelse af Bibliotekarer. I: *Beretning om det 1. almindelige danske Biblioteksmøde paa Landsudstillingen i Aarhus, 3.-4. August 1909: med Tillæg om Biblioteksudstillingen m.m.* Aarhus: Th. Thrues Bogtrykkeri, s. 14 og Lange, H.O. (1915). Personligheden og Bibliotekssagen. Bogsamlingsmøde paa Lærerhøjskolen. *Bogsamlingsbladet*, 10(5-6), s. 64.

14. RA 2073 nr. 39: D11 (brev af 25.4.1917).
15. RA 2073 nr. 21: C9 (møde i komiteen 28.-29.12.1911).
16. RA 2073 nr. 36: D4, 431.
17. Se f.eks. RA 2073, nr. 37: D7, 107 og 279-280.
18. RA 2073 nr. 35: D3, 283.
19. RA 2073 nr. 36: D5, 314 og 352-353.
20. RA 2073 nr. 36: D5, 405.
21. RA 2073 nr. 37: D7, 432-433.
22. Statens Bogsamlingskomité. (1915). *Decimal-klassedeling til Brug ved Ordningen af Bogsamlinger*. København: Nielsen og Lydiche.
23. RA 2073 nr. 37: D7, 96.
24. RA 2073 nr. 36: D5, 496.
25. Se Skouvig, L. (2004). *De danske folkebiblioteker ca. 1880-1920 – en kulturhistorisk undersøgelse ud fra dannelses- og bevidsthedshistoriske aspekter med belysning af forholdet til staten og 'det offentlige'*, s. 121-132. URL <http://biblis.db.dk/uhtbin/hyperion.exe/db.lausko04>.
26. RA 2073 nr. 20: C3 De udvidede komitemøder (brev af 22.4.1916).
27. RA 2073, nr. 39: D13b (breve af 25.4. 1916 og 12.7. 1916).
28. Hvenegaard Lassen, H. (1962). *De danske Folkebibliotekers Historie 1876-1940*. København: Dansk Bibliografisk Kontor, s. 183. Allerslev Jensen, 1985, s. 22.
29. Se Skouvig, s. 205ff og 243f.
30. RA 2073 nr. 36: D4, 210.